

جمهوری اسلامی ایران

مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

۲۶ و ۲۷ اردیبهشت ۱۴۰۳

بررسی چگونگی تبلور تدابیر اقتصادی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت در برنامه هفتم توسعه: شواهدی از چالش‌های پیشرفت ایران

علی یونسی

استادیار گروه اقتصاد دانشگاه پیام نور

چکیده

این مقاله با استفاده از روش تحلیل محتوا در پی یافتن پاسخ این سوال است که چند درصد از تدابیر الگوی ایرانی اسلامی پیشرفت در برنامه هفتم متبلور شده است. برای پاسخ به این سوال، واکاوی در تدابیر ۵۵گانه الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت و توجه به فصول ۲۴ گانه برنامه هفتم توسعه مورد توجه قرار گرفت. نتایج نشان می‌دهد از بین ۸۳ واژه کلید احصاء شده از تدابیر ۵۵ گانه الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت ۳۴ واژه کلید جایی در برنامه هفتم نداشته است. به عبارت دیگر ۴۰ درصد واژگان کلیدی احصاء شده در این مطالعه در برنامه هفتم توسعه جایگاهی ندارد و برنامه هفتم توسعه ۶۰ درصد واژگان کلیدی احصاء شده را مورد توجه قرار داده است. بهره‌گیری از دیپلماسی فعال اقتصادی برای حمایت از صادرات تولیدات، گسترش قطب‌های گردشگری، ارتقای مهارت‌های حرفه‌ای بومی به فناوری‌های صنعتی، پی‌ریزی و گسترش نهضت کسب و کار هنرهای نمایشی و کاربردهای فضای مجازی، تحقق عدالت مالیاتی و کاهش فاصله‌های جمع درآمد خالص خانوار، ایجاد انضباط پولی، رهایی از ربای قرضی، استقلال بودجه دولت از درآمد های حاصل از بهره‌برداری از منابع طبیعی، توقف خام فروشی منابع طبیعی، توسعه فعالیت‌های زیربنایی، اقتصادی و اجتماعی، متناسب‌سازی سهم تولید و مصرف انرژی از منابع انرژی پاک مهم‌ترین مولفه ها و تدابیر اقتصادی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت هستند که در برنامه هفتم توسعه جایی نداشته‌اند.

مقدمه

یکی از نقاط قوت و الزام آور رشد و توسعه در هر کشوری، تهیه سیاست‌های کلی نظام است. در طول سالهای گذشته، سیاست‌های کلی نظام در حوزه های مختلف توسط مجمع تشخیص مصلحت نظام آماده و توسط مقام معظم رهبری ابلاغ گردیده است. بدیهی است چنانچه برنامه های اجرایی کشور متناسب با سیاست‌های کلی نظام نباشد انحراف منابع از اهداف کلی نظام اجتناب ناپذیر خواهد شد. روشهایی که ایران می تواند به پیشرفت مطلوب خود برسد با روشهای یک کشور دیگر کاملا متفاوت است و اگر به این مهم توجه نشود، آثار زاینباری برای مردم خواهد داشت. الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت با همین هدف طراحی و ابلاغ گردیده است.

شاید به جرات بتوان گفت، یکی از مهم ترین سیاست‌های کلی نظام، الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت است که اگر قوانین و برنامه های اجرایی مناسب با این الگو وضع نشود دستیابی به تدابیر الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت یا دست یافتنی نخواهد بود یا با تاخیر بسیار زیاد حاصل خواهد شد. پیشرفت در جوامع مختلف در جهان امری است که نیاز به برنامه ریزی متناسب با جهان بینی، الزامات، منابع و اهداف انحصاری آن جامعه دارد. اینک اثبات شده که همه کشورها با روش یکسانی نمی توانند به پیشرفت برسند چرا که تعریف آنها از پیشرفت متفاوت است. برنامه های پنج ساله توسعه تلاشی است برای قانون گذاری و هدایت دارایی ها و منابع کشور برای رسیدن به اهداف سیاست‌های کلی نظام است. یکی از شئون مهم برنامه ریزی در کشور، برنامه های پنج ساله توسعه است. برنامه پنج ساله هفتم در حالی تصویب شده است که بیش از پنج سال از ابلاغ سیاست‌های کلی و تدابیر الگو اسلامی ایرانی پیشرفت می گذرد و انتظار می رود در این برنامه توجه به تدابیر این الگو در بهترین سطح خود باشد و تدابیر الگو در فصول مختلف برنامه هفتم توسعه مشاهده شود. واضح است که هر چه تبلور تدابیر الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت در برنامه هفتم توسعه بیشتر باشد امید به کاهش چالش‌های اقتصادی پیشرفت ایران کمتر خواهد بود. لذا پاسخ به این سوال که چقدر از تدابیر الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت در برنامه هفتم توسعه تبلور یافته بسیار مهم است چراکه تبلور ضعیف این تدابیر در برنامه هفتم باعث افزایش چالش های اقتصادی پیشرفت ایران شده و خود مانع دستیابی به اهداف تعیین شده در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت خواهد شد. این مقاله در پی یافتن پاسخ این سوال است که چند درصد از تدابیر الگوی ایرانی اسلامی پیشرفت در برنامه هفتم متبلور شده است. بدین منظور ضمن بازخواهی تدابیر الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، واژگان کلیدی مرتبط با این تدابیر احصاء خواهد شد و سپس با واکاوی آنها در برنامه هفتم سطح تبلور این واژگان در برنامه هفتم مشخص خواهد شد. پس از آن مسیر پاستخگویی به سوال مطرح شده هموار خواهد شد.

برنامه هفتم توسعه

در اجرای سیاست‌های کلی برنامه پنجساله هفتم توسعه در طی سالهای ۱۴۰۲-۱۴۰۶ با رویکرد تحقق رشد اقتصادی عدالت‌محور، اصلاح نظام بانکی و مهار تورم، اصلاح ساختار بودجه، اصلاح نظام مالیاتی، اصلاح صندوقهای بازنشستگی، امنیت غذایی و ارتقاء تولید محصولات کشاورزی، بهبود نظام مدیریت یکپارچه منابع آب، رفع ناترازی‌های انرژی، تسریع در اجرای طرح‌های کلان پیشران، و زنجیره ارزش، توسعه ساخت مسکن، افزایش سهم ترانزیت و اقتصاد دریامحور در اقتصاد ملی، ارتقاء نظام سلامت، ارتقاء فرهنگ عمومی و رسانه، بهبود جایگاه و منزلت زن و خانواده و رشد جمعیت، افزایش نقش میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی، بهبود وضعیت تأمین اجتماعی و سیاست‌های حمایتی، بهبود سیاست داخلی و ارتقاء سلامت اجتماعی، افزایش سهم و نقش شبکه ملی اطلاعات و اقتصاد رقومی (دیجیتال)، ارتقاء نظام علمی، فناوری و پژوهشی، ارتقاء نظام آموزشی، افزایش اثربخشی سیاست خارجی، ارتقاء توان دفاعی و امنیتی، اصلاح نظام اداری و تحول قضائی و حقوقی لایحه برنامه پنج‌ساله هفتم توسعه کشور در ۲۴ فصل به شرح زیر تدوین شده است.

فصل ۱- رشد اقتصادی

فصل ۲- اصلاح نظام بانکی و مهار تورم

فصل ۳- اصلاح ساختار بودجه

فصل ۴- اصلاح نظام مالیاتی

فصل ۵- اصلاح صندوق‌های بازنشستگی

فصل ۶- تأمین اجتماعی، سیاست‌های حمایتی و توزیع عادلانه درآمد

فصل ۷- امنیت غذایی و ارتقاء تولید محصولات کشاورزی

فصل ۸- نظام مدیریت یکپارچه منابع آب

فصل ۹- انرژی

فصل ۱۰- طرح‌های کلان پیشران و زنجیره ارزش

فصل ۱۱- توسعه مسکن

فصل ۱۲- ترانزیت و اقتصاد دریامحور

فصل ۱۳- توسعه شبکه ملی اطلاعات و اقتصاد رقومی (دیجیتال)

فصل ۱۴- ارتقاء نظام سلامت

فصل ۱۵- ارتقاء فرهنگ عمومی و رسانه

فصل ۱۶- زن، خانواده و جمعیت

فصل ۱۷- میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی

فصل ۱۸- سیاست داخلی و ارتقاء سلامت اجتماعی

فصل ۱۹- ارتقاء نظام آموزشی

فصل ۲۰- ارتقاء نظام علمی، فناوری و پژوهشی

فصل ۲۱- سیاست خارجی

فصل ۲۳- اصلاح نظام اداری

فصل ۲۴- تحول قضائی و حقوقی

جهت اختصار در مقاله و اجتناب از حجیم شدن آن، کل متن لایحه برنامه پنجم توسعه در این قسمت ذکر نمی شود و تنها بخشهایی از برنامه که مرتبط با سیاست‌های اقتصادی است مورد توجه قرار گرفته شده است.

روش تحقیق

در این مقاله از روش تحلیل محتوای کمی و کیفی استفاده شده است. تحلیل محتوا یک روش تحقیق کیفی برای شناسایی، تحلیل و تفسیر الگوهای معنایی داده‌های کیفی است. تحلیل محتوا در کنار تحلیل مضمون در مطالعات مدیریت و علوم اجتماعی کاربرد بسیار زیادی دارد. این روش یکی از ساده ترین و نخستین روش‌های تحقیق کیفی است که با رویکرد قیاسی یا استقرایی قابل استفاده است. نخستین حرکت به سمت تحلیل محتوای کیفی را می‌توان در مقاله کراکوتر تحت عنوان چالش تحلیل محتوای کیفی (۱۹۵۲) جستجو نمود. این مقاله، مناقشهای بر سر استراژی‌های کاربردی در تحلیل محتوا در دهه ۵۰ میلادی به راه انداخت. کراکوتر در این مقاله، روش تحلیل محتوای کیفی را به رسمیت شناخت و با بیان نمودن ضعف‌های موجود در روش کمی، ضرورت ایجاد نسخه‌ای انسان گرانه و کیفی از تحلیل محتوا را خاطر نشان کرد. این روش، اغلب در روند پژوهی، پژوهش‌های تلفیقی، بررسی تصویر واقعیت‌ها و نیز بررسی میزان انطباق برنامه‌ها با ویژگی‌ها و ویژگی‌های ساختاری و محتوایی بکار برده می‌شود. روش تحلیل محتوا براین فرض بنا شده است که با تحلیل پیام‌های زبانی می‌توان به کشف معانی، اولویت‌ها، نگرش‌ها، شیوه‌های درک و سازمان یافتگی جهان دست یافت. در این مقاله ابتدا با استفاده از روش تحلیل کیفی ابعاد مختلف اقتصاد مقاومتی و برنامه هفتم مورد شناسایی قرار گرفت. نتیجه این شناسایی نشان داد که ۸۰ واژه کلیدی از تدابیر اقتصاد مقاومتی قابل استخراج است و سپس این ۸۰ واژه کلیدی به صورت کمی در برنامه هفتم مورد بررسی قرار گرفت. اما چون ممکن است معانی واژگان در مفهوم ها یا عبارت دیگر آمده باشد یا حتی به عنوان هدف در خود برنامه آمده باشد یکبار نیز به صورت مفهومی واژگان کلیدی در برنامه هفتم مورد ارزیابی قرار گرفت.

سنجش همبستگی سراسر الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

چالش‌ها و راهکارهای تحول‌کشور بر اساس سند الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

نتایج و بحث

نتایج تحقیق نشان می دهد از بین ۸۳ واژه کلید احصاء شده از تدابیر ۵۵ گانه الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت ۳۴ واژه کلید جایی در برنامه هفتم نداشته است. به عبارت دیگر ۴۰ درصد واژگان کلیدی احصاء شده در این مطالعه در برنامه هفتم توسعه جایگاهی ندارد و برنامه هفتم توسعه جایگاهی ندارد را نشان می دهد.

ردیف تدبیر	عنوان تدبیر	ردیف تدبیر	عنوان تدبیر
۱	تبیین عدم تعارض دوگانه‌هایی از قبیل عقل و نقل، علم و دین، پیشرفت و عدالت، ایرانی بودن و اسلامیت، و تولید ثروت و معنویت	۱۸	۴۵
۲	تقویت و گسترش تولید علمی اصیل، بومی و مفید در رشته‌های علوم انسانی	۱۹	۴۷
۳	ارتقای مهارت‌های حرفه‌ای بومی به فنآوری‌های صنعتی	۲۰	۵۸
۴	پی‌ریزی و گسترش نهضت کسب و کار هنرهای نمایشی و کاربردهای فضای مجازی	۲۱	۵۹
۵	غایت و ساختار تصمیمات، سیاست گذاری ها و نهادسازی های اقتصادی و مالی	۲۲	۶۲
۶	تحقق عدالت مالیاتی و کاهش فاصله‌های جمع درآمد خالص خانوار	۲۳	۶۳
۷	اصلاح قوانین، مقررات و رویه های اجرایی کشور	۲۴	۶۵
۸	ایجاد انضباط پولی	۲۵	۶۶
۹	رهایی از ربای قرضی	۲۶	۶۷
۱۰	بهره‌مند سازی عادلانه آحاد مردم جامعه از خدمات پولی	۲۷	۶۹
۱۱	استقلال بودجه دولت از درآمد های حاصل از بهره‌برداری از منابع طبیعی و ثروت‌های عمومی و انتقال این درآمد ها به مردم با تأمین عدالت بین نسلی	۲۸	۷۰
۱۲	توقف خام فروشی منابع طبیعی ظرف ۱۵ سال از زمان شروع اجرای الگو و جایگزینی آن با زنجیره پیش‌رونده تولید ارزش افزوده ملی در داخل و خارج کشور	۲۹	۷۱
۱۳	مصون سازی و تقویت فرآیندها، سیاست ها، تصمیمات و نهادهای اقتصادی در مقابل تکانه های سیاسی-اقتصادی هدفمند و غیرهدفمند بروزنا	۳۰	۷۲
۱۴	توسعه فعالیت‌های زیربنایی، اقتصادی و اجتماعی	۳۱	۷۴
۱۵	حفظ حقوق مالکیت عمومی بر منابع طبیعی و ثروت های ملی همراه با رعایت ملاحظات صیانتی، زیست محیطی و بین نسلی در بهره برداری از آن‌ها	۳۲	۷۵
۱۶	متناسب‌سازی سهم تولید و مصرف انرژی از منابع انرژی پاک	۳۳	۷۶
۱۷	بسترسازی برای استقرار متعادل جمعیت و توازن منطقه‌ای در پهنهٔ سرزمین بر مبنای آمایش ملی	۳۴	۷۷

پیشنهادها

در واقع مهمترین پیشنهادات این است که آنچه در دول فوق به عنوان غفلت برنامه هفتم توسعه نامیده شده است در برنامه های آتی یا مکمل های برنامه هفتم توسعه درج گردد. روشهایی که ایران می تواند به پیشرفت مطلوب خود برسد با روشهای یک کشور دیگر کاملا متفاوت است و اگر به این مهم توجه نشود، آثار زاینباری برای مردم خواهد داشت. الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت با همین هدف طراحی و ابلاغ گردیده است. بدیهی است چنانچه برنامه های اجرایی دقیق و قوانین مناسب با الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت وضع نشود دستیابی به تدابیر الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت یا دست یافتنی نخواهد بود یا با تاخیر بسیار زیاد حاصل خواهد شد. واضح است که هر چه تبلور تدابیر الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت در برنامه هفتم توسعه بیشتر باشد امید به کاهش چالش‌های اقتصادی پیشرفت ایران کمتر خواهد بود. لذا پاسخ به این سوال که چقدر از تدابیر الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت در برنامه هفتم توسعه تبلور یافته بسیار مهم است چراکه تبلور ضعیف این تدابیر در برنامه هفتم باعث افزایش چالش های اقتصادی پیشرفت ایران شده و خود مانع دستیابی به اهداف تعیین شده در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت خواهد شد. این مقاله در پی یافتن پاسخ این سوال است که چند درصد از تدابیر الگوی ایرانی اسلامی پیشرفت در برنامه هفتم متبلور شده است. برای پاسخ به این سوال، واکاوی در تدابیر ۵۵گانه الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت و توجه به فصول ۲۴ گانه برنامه هفتم توسعه مورد توجه قرار گرفت. بر اساس تدابیر الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت ۸۳ واژه کلیدی احصا شد و وجود یا عدم وجود این واژگان در برنامه هفتم مورد بررسی قرار گرفت. نتایج تحقیق نشان می دهد از بین ۸۳ واژه کلید احصاء شده از تدابیر ۵۵ گانه الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت ۲۴ واژه کلید جایی در برنامه هفتم نداشته است. به عبارت دیگر ۴۰ درصد واژگان کلیدی احصاء شده در این مطالعه در برنامه هفتم توسعه جایگاهی ندارد و برنامه هفتم توسعه ۶۰ درصد واژگان کلیدی احصاء شده را مورد توجه قرار داده است. بهره‌گیری از دیپلماسی فعال اقتصادی در کسب فنآوری‌های پیشرفته و تشویق سرمایه گذاری خارجی برای صادرات و حمایت از صادرات تولیدات ، گسترش قطب‌های گردشگری طبیعی، فرهنگی، مذهبی و سلامت، ارتقای مهارت‌های حرفه‌ای بومی به فنآوری‌های صنعتی، پی‌ریزی و گسترش نهضت کسب و کار هنرهای نمایشی و کاربردهای فضای مجازی، تحقق عدالت مالیاتی و کاهش فاصله‌های جمع درآمد خالص خانوار، ایجاد انضباط پولی، رهایی از ربای قرضی، بهره‌مند سازی عادلانه آحاد مردم جامعه از خدمات پولی، استقلال بودجه دولت از درآمد های حاصل از بهره‌برداری از منابع طبیعی، توقف خام فروشی منابع طبیعی، مصون سازی و تقویت فرآیندها، سیاست ها، تصمیمات و نهادهای اقتصادی در مقابل تکانه های سیاسی-اقتصادی در مقابل فعالیت‌های زیربنایی، اقتصادی و اجتماعی، متناسب‌سازی سهم تولید و مصرف انرژی از منابع انرژی پاک مهمترین مولفه ها و تدابیر اقتصادی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت هستند که در برنامه هفتم توسعه جایی نداشته اند.

منابع

ارشدی، وحید؛ نویخت جواد؛ اسماعیل پور تانی، رضا و سید حسین زاده یزدی، سعید، (۱۴۰۰). فرآ تحلیل مطالعات اقتصاد مقاومتی در ایران: شناسایی عوامل موثر بر استحکام درونی سازمان برابر تکانه ها، فصلنامه علمی مطالعات اقتصاد اسلامی، شماره ۲۷، صص ۱۶۹-۱۷۲.

اسماعیلی گیوی، حمیدرضا، موسوی خطر، سیدجلال، منصوری، علی نظر، و فضائی، احمد. (۱۳۹۷). شناسایی راهبردهای ارتقای الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت. مدیریت اسلامی، ۲۶(۴).

۵۱-۷۸. SID. https://sid.ir/paper/216892/fa

باقری، علی (۱۳۹۷)، مفهوم شناسی اقتصاد مقاومتی و تبیین نقش و جایگاه آن در دوران پساتحریم، فصلنامه سیاستهای مالی و اقتصادی، شماره ۲۴، ۱۴۷-۱۱۱، ۹.